

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**І.О.Бичук
М.В. Сокол**

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ

Луцьк – 2017

УДК 364:316.356.2(072)
ББК 60.991я73-9
Б - 67

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 9 від 21.06.2017 р.)

Рецензент:

Кондратик Л.Й. – доктор філософських наук, професор.

Піменова О.О. – кандидат соціологічних наук, доцент

Бичук І.О., Сокол М.В.

Б - 67 Соціальна робота з сім'єю: методичні рекомендації з дисципліни/
І.О.Бичук., М.В. Сокол. – Луцьк : Вежа-Друк , 2017. – 40 с.

Методичні рекомендації з дисципліни містять структуру програми навчального курсу «Соціальна робота з сім'єю» для студентів соціально-гуманітарних спеціальностей, короткий тематичний зміст лекцій, завдання, винесенні на практичні заняття, на самостійну роботу, додатки, а також список рекомендованої літератури..

Видання рекомендоване викладачам і студентам вищих навчальних закладів.

УДК 364:316.356.2(072)
ББК 60.991я73-9

© Бичук І.О., Сокол М.В. 2017
© Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2017

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сім'я, як особливий феномен відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні суспільства, у функціонуванні кожного її члена. Вагомий вплив має на сім'ю і суспільство. Інколи зовнішні проблеми і власне сімейні ставлять цю малу соціальну групу в такі складні умови, що власне її захисних сил виявляється недостатньо. Виходячи з цього загально визнаною системою допомоги сім'ї стає організація соціальної роботи в межах усієї держави, регіонів, конкретних населених пунктів, здійснювана на фаховій основі соціальними працівниками.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є соціальна робота з сім'єю, роль сім'ї в суспільстві, основні підходи до вивчення сім'ї, понятійний апарат, тенденції соціальної роботи з сім'єю, роль держави в регулюванні сімейно-шлюбних відносин, головні функції сім'ї, отримання знань про основи соціальної роботи з різними типами сімей специфіку розвитку сімейних відносин в Україні, здобуття знань з нормативно-правового забезпечення соціальної роботи з сім'єю в Україні, перспективи розвитку сім'ї. вивчення виникнення та розвиток соціології як науки в Україні, починаючи від її давніх витоків до сучасності.

Метою викладання навчальної дисципліни «Соціальна робота з сім'єю» є вивчення та аналіз головних проблем сім'ї, що мають теоретичне та практичне значення, а саме: історію та різновиди шлюбно-сімейних відносин, структуру та функції сім'ї, основні тенденції розвитку сучасної сім'ї, методологічні підходи до соціологічного аналізу сім'ї, державну політику в галузі сім'ї, ознайомлення студентів із засадами соціальної роботи з різними типами сімей, особливостями та специфікою роботи, вивчення законодавчого забезпечення соціальної роботи з різними типами сімей в Україні.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціальна робота з сім'єю» є: сформувати уміння аналізувати різні соціологічні погляди на сімейно-шлюбні відносини, робити висновки з них, вільно визначити коло питань, яке вивчає соціологія сім'ї взаємозв'язок сім'ї і суспільства, зв'язок сім'ї з іншими соціальними спільнотами та сферами соціального життя, типи соціальних відносин, характерних для сім'ї, виділити суперечності сімейно-шлюбних відносин, причини, мотиви розлучень та їх соціальні наслідки.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- базові форми сім'ї та шлюбу в їх історичному розвитку;
- типи сімей та стадії її розвитку;
- проблеми сім'ї та сімейної політики в сучасній Україні;
- предмет і завдання соціальної роботи;

- форми і методи соціальної роботи з сім'єю ;
- правові засади сімейної політики в Україні;
- загальні тенденції розвитку соціальної роботи в світі;
- особливості роботи з різними типами сімей.

вміти :

- самостійно аналізувати, оцінювати та прогнозувати розвиток інституту сім'ї;
- охарактеризувати сім'ю як соціальний інститут та малу соціальну групу;
- критично оцінювати та аналізувати сучасний стан української сім'ї та систему допомоги дітям та сім'ям;
- визначати відмінності між соціальною роботою та соціальною педагогікою;
- обирати форми і методи роботи з різними типами сімей;
- аналізувати законодавчі засади соціальної роботи.
- організовувати соціально-профілактичну, діагностичну, реабілітаційну та інші види роботи з молодими сім'ями, з дисфункційними сім'ями, з сім'ями, що мають дітей з функціональними обмеженнями, а також дітей з соціально-небезпечними хворобами.

Міждисциплінарні зв'язки: Курс логічно пов'язаний з викладання з:

- психологією, бо вона має у своєму арсеналі концепції, що здебільшого вибудовуються на відповідних психологічних теоріях і поглядах, використовує знання психології про загальні закономірності людської особистості, про особливості, які залежать від конкретних умов соціальної ситуації;
- із соціологією, оскільки вона використовує результати соціологічних досліджень фундаментальних проблем соціуму, в тому числі й сімей, використовує соціологічні знання про суспільство, спільноти, групи, особистість;
- із соціальною педагогікою – активно використовуються основні категорії, педагогічний компонент соціальної роботи є важливим чинником ефективних, педагогічно доцільних рішень, спрямованих на розвиток соціальних ініціатив, творчої активності особистості, повноцінне використання можливостей суспільства;
- з історією, яка дає змогу побачити соціальну роботу з сім'ями в контексті історичного розвитку, виникнення й зміни формацій, державного устрою, систем життєзабезпечення, трансформацій у структурі різних прошарків суспільних груп, етносів, націй.

Методичне забезпечення: робоча програма, начальна програма, нормативні документи, наукові статті і монографії, підручники та посібники.

Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

Методи та засоби діагностики успішності навчання Специфіка викладання курсу полягає у використанні двох видів контролю: поточного і підсумкового.

Поточний контроль включає в себе:

- тестування – така форма контролю дозволяє перевірити загальну підготовку студентів до кожного заняття, проводяться регулярно на вибірковій основі;

- опитування – проводиться з метою виявлення вміння студентами оперувати вчитаним викладачем матеріалом, відповідати на додаткові питання, проводиться регулярно на вибірковій основі;

- самостійна робота – така форма контролю дозволяє виявити вміння чітко, логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання, вміння працювати самостійно.

Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 3.	23 Соціальна робота	нормативна
	231	
Модулів 2	Соціальна робота	Рік підготовки II
Змістових модулів 2		Семестр III
ІНДЗ: є		Лекції 20год.
Загальна кількість годин 90		Практичні (семінари) 16год.
Тижневих годин (для денної форми навчання):	Бакалавр	Самостійна робота 48 год.
аудиторних 2		Консультації 6 год.
самостійної роботи 2 індивідуальної роботи 2		Форма контролю: залік

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ

Тема 1. Сім'я як об'єкт соціальної роботи

Соціальна робота з сім'єю спирається на її дослідження як малої соціальної групи. Сім'я як соціальна група. Сім'я як соціальний інститут.

Класифікація типів сім'ї: Історичний підхід (Загально визнаним вважається погляд на сім'ю як на продукт тривалого історичного розвитку). Соціально-антропологічний підхід (сімейна структура розглядається й порівнюється в різних товариствах за шістьма параметрами: формою сім'ї, формою шлюбу, зразком розподілу влади, вибором партнера, місцем проживання, а також за походженням і засобами спадкування майна). Функціонально - конфліктний підхід (сім'я аналізується з погляду її функцій або соціальних потреб). Соціально - педагогічний підхід (тип сім'ї визначається за різноманітними основами класифікації (залежно від мети і завдань діяльності соціального працівника в галузі освіти). Типологія сім'ї за видами соціальної допомоги. Окремі типові моделі сучасної сім'ї. Типологія сім'ї в парадигмах загального підходу.

Функції сім'ї. Загальні проблеми сучасних сімей.

Тема 2. Особливості соціальної роботи з сім'єю

Специфіка сім'ї як соціального інституту. Завдання, що розв'язує соціальний працівник у сім'ї. Активність сім'ї як клієнта соціальної роботи виходить з принципу її суверенності: Використання ресурсів сім'ї у роботі з нею. Поняття «проблемна ситуація» та «важка життєва ситуація». Принципи соціальної роботи з сім'єю. Сучасні інструменти поліпшення соціальної ситуації сім'ї. Технологічний підхід соціальної роботи із сім'єю будується на основі основних принципів (принцип універсальності, принцип охорони соціальних прав, принцип соціального реагування, принцип клієнтоцентризму, принцип опори на власні сили, принцип максимізації соціальних ресурсів, принцип

конфіденціальності, принцип толерантності). Загальні і специфічні принципи соціальної роботи із сім'єю. Принцип об'єктивності. Принцип системності. Фамілієцентристський принцип (або принцип фамілісцентризму). Загальнопрофесійні принципи конфіденційності й толерантності.

Тема 3. Основні напрями соціальної роботи з сім'єю

Конкретні технології соціальної роботи із сім'єю. Сімейна терапія. Сімейна психопрофілактика. «Сімейна угода». Надання соціальної допомоги сім'ї. Сімейне консультування. Сімейне посередництво у розв'язанні сімейних конфліктів. Соціально-педагогічна робота з сім'єю. Соціальне обслуговування сім'ї. Соціально-реабілітаційна робота з сім'єю. Соціально-профілактична робота з сім'єю. Соціальний супровід сім'ї. Соціальне інспектування.

Моделі деінституціалізації: планування родини (статеве виховання, роз'яснювальна та просвітницька робота серед молоді щодо запобігання небажаної вагітності, планування сім'ї); запобігання відмові та розміщенню дітей у державних закладах (підготовка молодих батьків, соціальна підтримка вразливих сімей, у т.ч. матеріальна. Індивідуальний супровід сімей з дітьми, розвиток і надання соціальних послуг сім'ям, які мають дітей з особливими потребами); реінтеграція кровної/ біологічної родини (надання послуг щодо возз'єднання та реабілітації сім'ї); усиновлення/ удочеріння (пошук сімей, які беруть на виховання неповнолітню дитину на правах сина чи доньки й оформлюють це спеціальним юридичним актом (рішенням суду); прийомні родини (пошук, підготовка та підтримка сімей, які добровільно взяли із державних закладів від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання); дитячі будинки сімейного типу (пошук та підтримка сімей, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування).

Тема 4. Законодавче забезпечення соціальної роботи з неблагополучною сім'єю

Законодавче забезпечення соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю. Функції органів державної влади в роботі з неблагополучною сім'єю. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні». Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». Закон України «Про охорону дитинства». Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Закон України «Про соціальні послуги», «Про органи та служби в справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)». Постанова КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах»

Наказ Мінсоцполітики «Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати».

Кодекс України «Про шлюб та сім'ю».

Тема 5. Основи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю

Неблагополучна сім'я як соціальне явище. Групи неблагополучних сімей. Моделі надання послуг сім'ям. Методи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю. Види соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю. Етапами здійснення соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю: 1.

Виявлення неблагополучних сімей до соціального педагога для подолання кризової ситуації. 2. Знайомство з сім'єю, збір інформації про неї, визначення її проблем, формування позитивної мотивації до участі в роботі з соціальним педагогом. 3. Подолання опору окремих членів сім'ї роботі через опосередкований вплив інших членів сім'ї, роз'яснення необхідності роботи, звернення до позитивного в сімейних стосунках, інформування про наслідки бездіяльності, показ перспектив роботи. 4. Досягнення згоди сім'ї на соціально-педагогічну роботу, заключення контракту про обов'язки сторін у роботі. 5. Подолання наслідків неблагополуччя, стабілізація і корекція стосунків, укріплення зв'язків із мікросередовищем, усунення причин неблагополуччя. Розв'язання проблем сім'ї. 6. Профілактика рецидивів неблагополуччя, спрямування сім'ї на самовизначення і самостійне розв'язання проблем. Перевірка результатів роботи через опосередкований чи безпосередній нагляд. 7. Вихід із сім'ї соціального педагога/працівника. Закінчення контракту. Аналіз результатів. Розробка рекомендацій щодо подальшого самостійного життя сім'ї.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РІЗНИМИ ТИПАМИ СІМЕЙ

Тема 6. Оцінка потреб сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

Оцінка потреб як інструмент для надання адресних соціальних послуг. Мета та завдання оцінки потреб. Принципи оцінки потреб у наданні соціальних послуг. Визначення індивідуальних потреб. Організація процесу збору, узагальнення та аналізу інформації щодо стану та життєвих обставин об'єкту соціальних послуг з метою визначення обсягу і змісту соціальних послуг, їх впливу на процес подолання складних життєвих обставин.

Процедура проведення оцінки потреб та її документування. Залучення до проведення оцінки потреб сім'ї (особи) у наданні соціальних послуг та

обстеження її матеріально-побутових умов суб'єктів, що надають соціальні послуги, та суб'єктами соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю.

Оцінка потреб дитини як ключовий етап соціального супроводу.

Складання індивідуального плану надання послуги соціального супроводу.

Місце проживання. Джерела доходів та невикористані можливості його отримання. Майно, яке перебуває у власності, володінні, користуванні. Стан житлового приміщення та умови проживання. Форма акту обстеження її матеріально-побутових умов. Заповнення форм акту обстеження її матеріально-побутових умов.

Тема 7. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

Особливості державної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Зміст та нормативно-правова основа соціального супроводу. Організаційно-методичні основи соціального супроводу. Планування роботи над випадком в ході здійснення соціального супроводу. Загальна схема планування (стратегія змін, позитивна динаміка випадку, закриття випадку). Формулювання мети спільно з сім'єю (особою). Помилки при формулюванні мети. Індивідуальний план соціального супроводу потенційного отримувача соціальних послуг. План супроводу сім'ї (особи), які перебувають у складних життєвих обставинах. Робота комісії з питань захисту прав дитини. Строк здійснення соціального супроводу. Виконання плану соціального супроводу.

Соціальне оточення сім'ї (особи). Спрямованість соціального оточення. Позитивне соціальне оточення. Системи підтримки сім'ї (особи). Форми соціальної підтримки. Характеристика соціальної сітки: близькість до сім'ї, частота контактів, щільність і секторність. Наочна карта соціальної сітки. Стратегії поліпшення ефективності соціальної сітки. Загальна характеристика соціальної сітки сім'ї (особи), яка перебуває у складних життєвих обставинах.

Помилки в роботі з розвитку соціальної сітки сім'ї. Формування соціальної сітки. Досвід здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

Етичні норми роботи соціального працівника. Критерії якості соціального супроводу сім'ї (особи), яка перебуває у складних життєвих обставинах. Оцінка якості соціальної роботи (надання соціальних послуг, соціальний супровід) з сім'ями, дітьми та молоддю фахівців із соціальної роботи. Ефективність роботи з сім'єю. Рівні оцінки ефективності роботи. Компоненти ефективності роботи з сім'єю (особою).

Тема 8. Робота з сім'єю, де є насильство щодо членів родини

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». Теорії насильства в сім'ї. Форми насильства: Форми насильства: ігрове, реактивне, із помсти, компенсаторне, архаїчне (жага крові), на основі релігії.

Циклічність насильства:1. Збільшення психологічного напруження (емоційне та ін., нефізичні види насильства. 2.Фізичне насильство в різних формах.3.Примирення.4.Збільшення психологічного напруження і початок нового циклу.

Види, форми, наслідки насильства. Методи соціальної роботи з жертвами сімейного насилля Установи, що працюють із сім'ями щодо запобігання та усунення насильства в сім'ї. Етапи роботи з дорослими членами сім'ї, до яких було застосовано насильство. Особливості роботи з дітьми, які пережили насильство. Профілактика насильства в сім'ї. Реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Соціальний супровід сімей, де є насильство. Робота з сім'єю, як з системою щодо реабілітації після насильства дитини здійснюється у соціальній службі за такими етапами: 1. Первинний прийом соціальним педагогом центру. Збір інформації, виявлення ситуації в сім'ї. Формування у батьків первинної мотивації до довготермінової роботи, психологічна підтримка дитини. 2. Нарада

спеціалістів центру і школи. Вироблення спільної стратегії і програми роботи з сім'єю. 3. Індивідуальна психотерапія дитини. 4. Індивідуальна психотерапія батьків. 5. Групова психотерапія батьків. 6. Тренінги з дітьми. Емоційна корекція. Формування соціальних навичок, розвиток сфери самоконтролю та вольової регуляції поведінки. 7. Тренінг для батьків. Навчання навичкам конструктивної взаємодії з дітьми.

Тема 9. Соціальна робота з дітьми девіантної поведінки та їх сім'ями

Сутність і причини девіантної поведінки дітей. Фактори ризику девіантної поведінки: психологічні, біологічні, соціально-економічні, соціально-педагогічні, соціально-культурні. Роль сім'ї у запобіганні та подоланні девіантної поведінки дітей. Повернення дитини в сім'ю як засіб ліквідації девіантної поведінки дітей.

Підходи до профілактики злочинів неповнолітніх: 1. Біологічний (фізіологічний) корекція чи контроль над умовами, які викликають злочинну поведінку. 2. Психологічний (психіатричний) - зміна психологічного стану та усунення причин, які його викликали. 3. Соціальний укріпити зв'язки та взаємодію між неповнолітніми правопорушниками і законотриваючими однолітками, батьками та іншими дорослими. 4. Підхід, який виходить з того, що злочинна поведінка визначається відсутністю контролю у мікросередовищі, де мешкає підліток. Посилення впливу з боку групи, членом якої він є. 5. Підхід, який передбачає, що причиною злочинності є відсутність можливості виконання в межах законності ролі, яка відповідає інтересам особистості. Зменшення злочинності шляхом розширення і розвитку рольових можливостей.

Робота соціального працівника з неповнолітніми, які скоїли злочин. Співпраця з сім'єю. Правове виховання молоді: сутність, завдання, зміст, методи.

Тема 10. Особливості соціальної роботи з сім'ями, що пережили втрату

Стрессова ситуація в сім'ї. Види втрати за Р. Паже: 1) пов'язані із становленням особистості, її ростом, розвитком (втрати зв'язку з матір'ю, але набуття зовнішнього світу; втрати уваги, часу спілкування і набуття колективу). Це втрати, без яких не можна обійтися, людина стає через їх переживання більш досвідченою; 2) пов'язані з ситуацією, несподіванкою. Причини втрат: економічними, ідеологічними, політичними, емоційними, правовими, релігійними, медичними, педагогічними.

Особливості соціальної роботи з дорослими членами сім'ї щодо подолання втрати. Особливості соціальної роботи з дітьми, що пережили втрату. напрямки реабілітації:- компенсація втрати (роботи, місця проживання, здоров'я) або функцій померлого члена сім'ї, або того, хто вийшов з родини (розлучився чоловік, одружився син, переїхала на навчання дочка тощо);- допомога сім'ї у реалізації її прав і виконанні функцій доти, поки вона не відновить свій потенціал.

Формами реабілітації соціально-педагогічної роботи з сім'єю, яка понесла втрату члена чи стосунків, і є внаслідок цього неблагополучною, є такі: за кількістю сімей (групові, індивідуальні); за ступенем самостійності сімей (групи взаємної підтримки, працюючи з консультантом); за місцем проведення (стаціонарні, виїзні); за тривалістю (постійнодіючі, пульсуючі, одноразові); за характером спілкування (безпосередні, опосередковані); за умовами здійснення (екстрені, звичайні); за змістом діяльності (навчальні, комунікативні); за характером змістовного наповнення (інформаційні, практичні, інформаційно-практичні); за метою (ліквідація чи компенсація втрати, профілактика вторинних дація чи компенсація втрати, профілактика вторинних стресорів); за складністю побудови (прості, складні).

Методи роботи сім'єю яка понесла втрату.

Структура навчальної дисципліни

Таблиця 2.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Лек.	Практ. (Семін.)	Лаб.	Конс.	Сам. роб.	Контр. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль I. Основи соціальної роботи з сім'єю							
Тема 1. Сім'я як об'єкт соціальної роботи	5	2	2		1		
Тема 2. Особливості соціальної роботи з сім'єю	10	2	2			6	
Тема 3. Основні напрями соціальної роботи з сім'єю	14	2	4		1	7	
Тема 4. Законодавче забезпечення соціальної роботи з сім'єю в Україні	8	2				6	
Тема 5. Основи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю	9	2			1	6	
Разом за змістовим модулем I	46	10	8		3	25	
Змістовий модуль II. Соціальна робота з різними типами сімей							
Тема 6. Оцінка потреб сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах	5	2	2		1		
Тема 7. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах	4	2	2				
Тема 8. Робота з сім'єю, де є насильство щодо членів родини	11	2	2		1	6	
Тема 9. Соціальна робота з дітьми девіантної поведінки та їх сім'ями	13	2			1	10	
Тема 10. Особливості соціальної роботи з сім'ями, що пережили втрату	11	2	2			7	
Разом за змістовим модулем II	44	10	8		3	23	
Усього годин	90	20	16		6	48	

Теми семінарських занять

Тема 1. Сім'я як об'єкт соціальної роботи

1. Сім'я як соціальна група. Сім'я як соціальний інститут.
2. Типологія сімей.
3. Функції сім'ї.
4. Загальні проблеми сучасних сімей.

Тема 2. Особливості соціальної роботи з сім'єю

1. Специфіка сім'ї як соціального інституту.
2. Завдання, що розв'язує соціальний працівник у сім'ї. Використання ресурсів сім'ї у роботі з нею.
3. Поняття «проблемна ситуація» та «важка життєва ситуація».
4. Принципи соціальної роботи з сім'єю.

Тема 3. Основні напрями соціальної роботи з сім'єю

1. Сімейна терапія.
2. Сімейна психопрофілактика.
3. «Сімейна угода».
4. Сімейне консультування.
5. Сімейне посередництво у розв'язанні сімейних конфліктів.
6. Соціальне обслуговування сім'ї.
7. Соціально-реабілітаційна робота з сім'єю.
8. Соціально-профілактична робота з сім'єю.
9. Соціальний супровід сім'ї.
10. Соціальне інспектування.

Тема 6. Оцінка потреб сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

1. Мета та завдання оцінки потреб. Принципи оцінки потреб у наданні соціальних послуг.
2. Оцінка потреб дитини як ключовий етап соціального супроводу.
3. Складання індивідуального плану надання послуги соціального супроводу.

Тема 7. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

1. Нормативно-правова основа соціального супроводу.
2. Організаційно-методичні основи соціального супроводу.
3. Соціальне оточення сім'ї (особи). Форми соціальної підтримки.
4. Етичні норми роботи соціального працівника. Критерії якості соціального супроводу сім'ї (особи).
5. Ефективність роботи з сім'єю. Рівні оцінки ефективності роботи. Компоненти ефективності роботи з сім'єю (особою).

Тема 8. Робота з сім'єю, де є насильство щодо членів родини

1. Теорії насильства в сім'ї.
2. Форми насильства. Види, форми, наслідки насильства.
3. Етапи роботи з дорослими членами сім'ї, до яких було застосовано насильство.
4. Установи, що працюють із сім'ями щодо запобігання та усунення насильства в сім'ї.
5. Особливості роботи з дітьми, які пережили насильство. Профілактика насильства в сім'ї.
6. Соціальний супровід сімей, де є насильство.

Тема 10. Особливості соціальної роботи з сім'ями, що пережили втрату

1. Поняття «стресова ситуація». Стрессова ситуація в сім'ї.
2. Форми роботи з сім'єю, яка стала неблагополучною внаслідок втрати.
3. Методи роботи з такою сім'єю.
4. Особливості соціальної роботи з дорослими членами сім'ї щодо подолання втрати.
5. Особливості соціальної роботи з дітьми, що пережили втрату.

Самостійна робота

Змістовий модуль I. Основи соціальної роботи з сім'єю

Тема 2. Особливості соціальної роботи з сім'єю

1. Завдання, що розв'язує соціальний працівник у сім'ї. Використання ресурсів сім'ї у роботі з нею.
2. Поняття «проблемна ситуація» та «важка життєва ситуація».

3. Принципи соціальної роботи з сім'єю.

Тема 3. Основні напрями соціальної роботи з сім'єю

1. Сімейна терапія.
2. Сімейна психопрофілактика.
3. «Сімейна угода».
4. Сімейне консультування.
5. Соціальне інспектування.

Тема 4. Законодавче забезпечення соціальної роботи з сім'єю в Україні

1. Законодавче забезпечення соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю.
2. Функції органів державної влади в роботі з неблагополучною сім'єю.
3. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні».
4. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні».
5. Закон України «Про охорону дитинства».
6. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю».
7. Кодекс України «Про шлюб та сім'ю».

Тема 5. Основи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю

1. Дисфункціональна сім'я.
2. Загальні підходи та принципи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю.
3. Організація надання допомоги.
4. Приклади діяльності соціальних служб з неблагополучною сім'єю.

Змістовий модуль II. Соціальна робота з різними типами сімей

Тема 8. Робота з сім'єю, де є насильство щодо членів родини

1. Установи, що працюють із сім'ями щодо запобігання та усунення насильства в сім'ї.
2. Особливості роботи з дітьми, які пережили насильство. Профілактика насильства в сім'ї.
3. Реабілітація жертв насильства в сім'ї.

4. Соціальний супровід сімей, де є насильство.

Тема 9. Соціальна робота з дітьми девіантної поведінки та їх сім'ями

1. Сутність і причини девіантної поведінки дітей.

2. Роль сім'ї у запобіганні та подоланні девіантної поведінки дітей.

3. Повернення дитини в сім'ю як засіб ліквідації девіантної поведінки дітей.

4. Робота соціального працівника з неповнолітніми, які скоїли злочин. Співпраця з сім'єю.

5. Правове виховання молоді: сутність, завдання, зміст, методи.

Тема 10. Особливості соціальної роботи з сім'ями, що пережили втрату

1. Особливості соціальної роботи з дорослими членами сім'ї щодо подолання втрати.

2. Особливості соціальної роботи з дітьми, що пережили втрату.

Індивідуальні завдання

Індивідуальним навчально-дослідним завданням для студентів є написання реферату-доповіді.

Реферат-доповідь – це розв'язання конкретної проблеми, яке ґрунтоване на теоретичному осмисленні вивченого матеріалу та опрацьованої літератури з урахуванням суспільно-значущих тем. Рекомендований обсяг реферату – 10-12 сторінок (20000-22000 знаків).

Реферат повинен містити вступну частину, основну частину, висновки.

Вступна частина повинна містити обґрунтування актуальності теми, постановку проблеми, формулювання завдань, зазначення методів дослідження проблеми, аналіз джерел, на основі котрих підготовлений реферат.

Основна частина включає аналіз, коментарі, факти, аргументацію власної позиції. Висновки – це короткі і обґрунтовані підсумки проведеного дослідження. В роботі обов'язково повинні бути посилання на джерела, які використовував автор. В цілому змістову структуру реферату можна узагальнити наступним чином:

- короткий зміст (анотація) – 150-200 знаків;
- ключові слова;
- вступ;
- основна частина;

- висновки.

В оцінюванні будуть враховані:

- актуальність та чітке формулювання проблеми;
- повнота висвітлення теми, розв'язання проблеми;
- аргументація: за і проти;
- грамотність оформлення.

Тематика рефератів

1. Специфіка сім'ї як соціального інституту.
2. Завдання, що розв'язує соціальний працівник у сім'ї.
3. Використання ресурсів сім'ї у роботі з нею.
4. Поняття «проблемна ситуація» та «важка життєва ситуація».
5. Принципи соціальної роботи з сім'єю.
6. Сімейна терапія.
7. Сімейна психопрофілактика.
8. Надання соціальної допомоги сім'ї.
9. Сімейне консультування.
10. Сімейне посередництво у розв'язанні сімейних конфліктів.
11. Соціально-педагогічна робота з сім'єю.
12. Соціальне обслуговування сім'ї.
13. Соціально-реабілітаційна робота з сім'єю.
14. Соціально-профілактична робота з сім'єю.
15. Соціальний супровід сім'ї.
16. Соціальне інспектування.
17. Неблагополучна сім'я як соціальне явище.
18. Моделі надання послуг сім'ям.
19. Методи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю.
20. Види соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю.
21. Законодавче забезпечення соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю.
22. Функції органів державної влади в роботі з неблагополучною сім'єю. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні». Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні».
23. Сутність і причини девіантної поведінки дітей.
24. Роль сім'ї у запобіганні та подоланні девіантної поведінки дітей.
25. Проблеми сім'ї з хворими на алкоголізм і наркоманію.

26. Специфіка роботи з дітьми з сімей, де є хворі на алкоголізм і наркоманію. Етапи соціальної реабілітації таких сімей та їх членів.

27. Контрактна модель соціально-педагогічної роботи з сім'єю : «за» та «проти». Методи і форми роботи.

28. Установи, що працюють із сім'ями щодо запобігання та усунення насильства в сім'ї. Етапи роботи з дорослими членами сім'ї, до яких було застосовано насильство.

29. Особливості роботи з дітьми, які пережили насильство.

30. Профілактика насильства в сім'ї.

31. Реабілітація жертв насильства в сім'ї.

32. Соціальний супровід сімей, де є насильство.

33. Особливості соціальної роботи з дітьми, що пережили втрату.

34. Форми роботи з сім'єю, яка стала неблагополучною внаслідок втрати.

Методи роботи з такою сім'єю.

35. Особливості роботи з бездітними, багатодітними, малодітними сім'ями.

Молода сім'я як об'єкт соціальної роботи.

36. Форми та методи соціальної роботи з неповними, первинними, вторинними сім'ями.

37. Специфіка роботи з позашлюбними та вторинношлюбними родинами.

Міжнаціональна сім'я.

38. Дистантна сім'я.

39. Методика роботи з опікунськими сім'ями.

40. Особливості соціальної роботи з сім'ями, де є засуджені батьки, старші брати.

Розподіл балів, які отримують студенти

Таблиця 3

Поточний контроль (мах = 40 балів)							Модульний контроль (мах = 60 балів)		Загальна кількість балів	
Модуль 1							Модуль 2			
Змістовий модуль I			Змістовий модуль II				ІНДЗ	МКР 1	МКР 2	
Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т				
1	2	3	6	7	8	10				
4	4	8	4	4	4	4				

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Добре	
75 - 81	C		
67 -74	D	Задовільно	
60 - 66	E		
1 – 59	Fx	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

Список джерел

1. Будник А. П. Супервізія і кураторство в соціальних службах: Роздуми про запровадження нових форм підвищення якості послуг // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. — 2003. — № 1.
2. Григорьев С. Й., Гусякова Л. Г, Ельчанинов В. А. Теория и методология социальной работы. — М.: Наука, 1994.
3. Гусякова Л. Г., Холостова Е. Й. Основы теории социальной работы. — М.: Ин-т социальной работы, 1997.
4. Димитрова Л. М. Соціальна робота: логіка розвитку // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. — 2003. — № 1.
5. Етика соціальної роботи: принципи і стандарти // Соціальна політика і соціальна робота. — 1998. — № 4.
6. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України // Соціальна політика і соціальна робота. — 2003. — № 1.
7. Іванова О. Соціальна політика в Україні: Теоретичні аспекти: Курс лекцій. — К.: КМ Академія, 2003.
8. Іванова О., Семігіна Т. Система соціального обслуговування та соціальних служб в Україні // Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В. І. Полтавця. — К.: КМ Академія, 2000.
9. Інновації у соціальних службах: Навч. посібник / За ред. Т. В. Семігіної. — К.: Пульсари, 2002.
10. Кабаченко Н., Бондаренко Н. Соціальне виключення та проблеми психічного здоров'я // Соціальна політика і соціальна робота, 2004. - № 3.

11. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. — К.: УДЦССМ, 2001.
12. Кікало А. В. Еволюція методології в соціальній роботі // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи // 36. міжн. наук.-практ. конф. — Ужгород: УжДУ, 1998. — Т. 1.
13. Козлов А. А. Социальная работа за рубежом // Сб. научн. очерков. — М.: Флинта, 1988.
14. Кравченко Р. Погляд недержавних організацій, що представляють інтереси інвалідів із розумовою відсталістю, щодо перспектив реалізації Закону України «Про соціальні послуги» // Соціальна політика і соціальна робота. — 2003. — № 1.
15. Кравченко Р., Кабаченко Н., Васильченко О. Розвиток недержавних організацій соціальної сфери // Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В. І. Полтавця. — К.: КМ Академія, 2000.
16. Лоренц У. Социальная работа в изменяющейся Европе. — К.- Амстердам: Ассоциация психиатров Украины, 1997.
17. Лукас Д., Васильченко О. Етичні принципи та цінності соціальної роботи // Соціальна робота в Україні: перші кроки / — К.: КМ Академія, 2000.
18. Лукашевич М. П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи. — К.: МАУП, 2002.
19. Ньюмен К. Ліцензування соціальних послугу країнах Європейського союзу // Соціальна політика і соціальна робота. — 2004. — № 4.
20. Представництво інтересів соціально вразливих дітей та сімей: Навч. посібник / За ред. Т. В. Семигіної. — К.: Четверта хвиля, 2004.
21. Соціальна робота: В 3-х ч. — Ч. 1. Основи соціальної роботи / За ред. Семигіної, І. Григи. — К.: Києво-Могилянська академія, 2004.
22. Соціальна робота: В 3-х ч. — Ч. 3. Робота з конкретними групами клієнтів — К.: Києво-Могилянська академія, 2004.
23. Тетерский С. В. Введение в социальную работу: Учеб. пособие. — Академический проспект, 2001.
24. Типове положення «Про дитячий будинок-інтернат», затверджене Міністерством праці та соціальної політики України 29.12.2001 р.
25. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. — К.: ДЦССМ, 2002.
26. Управлінські аспекти соціальної роботи: Курс лекцій / За заг. ред. М. Ф. Головатого. — К.: МАУП, 2004.

Інформаційні ресурси

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.04.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 08.02.2011: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>
2. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоді» від 21 червня 2001 року № 2558-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.search.ligazakon.ua>
3. Луков В.А. Гуманизм и парадигмы воспитания в глобальном обществе [Электронный ресурс] / Знание. Понимание. Умение. – Режим доступа: [www / URL: http:// www.zpu – journal.ru/gum/prospects//articles/2007lukov_val/2](http://www.zpu-journal.ru/gum/prospects/articles/2007lukov_val/2)
4. Прохоров Б.Б. Экология человека. Понятийно-терминологический словарь [Электронный ресурс] / Академик. – Режим доступа : [www / URL:http://human_ecology.academic.ru/1487](http://human_ecology.academic.ru/1487)
5. Скляренко Э.О. Парадигмы воспитания [Электронный ресурс] / ua.ua.info. – Режим доступа: [www/ URL: http://www.ua.ua.info/razvitiye/article-9366-paradigmyivospitaniya](http://www.ua.ua.info/razvitiye/article-9366-paradigmyivospitaniya)
6. Соціальний супровід // Режим доступу: <http://zakon.licasoftware.com.ua/component/lica/?href=0&view=text&base=24&id=22870&menu=22927>
7. Соціальне супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу // Режим доступу: <http://zakon.licasoftware.com.ua/component/lica/?href=0&view=text&base=24&id=22856&menu=22913>

ДОДАТКИ

Основні функції сучасної сім'ї

Сфера сімейної діяльності	Громадські функції	Індивідуальні функції
Репродуктивна	Біологічне відтворення суспільства	Задоволення потреб у дітях
Виховна	Соціалізація молодого покоління. Підтримка безперервності суспільства	Задоволення потреб у народжуваності, контактах з дітьми, вихованні їх, самореалізації в дітях
Господарсько-побутова	Підтримка соціального здоров'я членів суспільства, догляд за дітьми	Надання господарсько-побутових послуг одними членами сім'ї іншим
Виробничо-економічна	Розвиток дрібного виробництва та сфери послуг, отримання доходу за рахунок використання сімейної приватної власності, сімейних фірм, фермерства	Надання економічної незалежності одним членами іншим, з допомогою сімейних підприємств, фірм
Матеріального забезпечення	Матеріальна підтримка неповнолітніх та непрацездатних членів суспільства	Надання матеріальних коштів одними членами сім'ї іншим (у випадку непрацездатності або в обмін на послуги)
Первинного соціального контролю	Моральна регламентація поведінки членів сім'ї у різних сферах життєдіяльності та обов'язку устосунках між батьками і дітьми, представниками старшого та середнього поколінь	Формування та підтримка правових і моральних санкцій за порушення норм взаємин між членами сім'ї
Духовного спілкування	Розвиток членів сім'ї як особистостей	Духовне взаємозбагачення членів сім'ї, зміцнення дружніх основ шлюбу
Соціально-статусна	Передача визначеного соціального статусу членам сім'ї в суспільстві, відтворення його соціальної структури	Задоволення потреб у соціальному просуванні

Дозвільна	Організація раціонального дозвілля членів суспільства, соціальний контроль у сфері	Задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, взаємно-збагачений інтерес, пов'язаний з
Емоційна	Емоційна стабілізація членів суспільства та їх психологічна терапія	Надання психологічного захисту й емоційної підтримки членам сім'ї, задоволення потреб в особистому щасті та любові
Сексуальна	Контроль сексуальної поведінки членів суспільства	Задоволення сексуальних потреб

Типологія сімей за певними класифікаційними ознаками

Класифікаційна ознака	Види сімей
За складом	Нуклеарна сім'я (з двох поколінь — батьків і дітей) Складна сім'я (сім'я з кількох поколінь) Неповна сім'я (з одним з батьків та дітьми) Материнська сім'я (жінка, яка не була в шлюбі, та дитина)
За кількістю дітей	Бездітна сім'я Однодітна сім'я Малодітна сім'я (з двома дітьми) Багатодітна сім'я (з трьома та більше дітьми)
За наявністю нерідних дітей	Опікунська сім'я Прийомна сім'я
За сімейним стажем	Молода сім'я Сім'я середнього шлюбного віку Зріла сім'я
За типом главенства в сім'ї	Демократична (партнерська) сім'я Авторитарна (домінаторна) сім'я Ліберальна сім'я
За національним (етнічним) складом	Однонаціональна сім'я Міжнаціональна сім'я Сім'я з громадян різних держав Сім'я з осіб різного віросповідання
За місцем проживання 1	Міська сім'я Сільська сім'я Віддалена сім'я
За місцем проживання 2	Патрілокальний - у батьків чоловіка

	<p>Матрілокальний - у батьків жінки</p> <p>Неолокальний (дислокальний) - окремо один від одного</p> <p>Унілокальний - усі разом</p>
За рівнем матеріального достатку	<p>Сім'я із середнім матеріальним достатком</p> <p>Малозабезпечена сім'я</p> <p>Сім'я, що перебуває за межею бідності</p> <p>Заможна сім'я</p> <p>Елітарна сім'я</p>
За професійною діяльністю подружжя	<p>Робітнича сім'я</p> <p>Фермерська сім'я</p>
За соціальним станом	<p>Гомогенні - подружжя приблизно з однієї соціальної страти</p> <p>Гетерогенні - подружжя походять з різних соціальних груп, каст, класів.</p>
За особливими умовами сімейного життя	<p>Студентська сім'я</p> <p>Дискантна сім'я</p> <p>Сім'я в громадянському шлюбі</p> <p>Сім'я біженців</p>
Юридичне оформлення шлюбу	<p>Громадський- Оформлений у відповідних органах державної влади без участі церкви</p> <p>Офіційний- Юридично засвідчений документами;</p> <p>Неформальний- Юридично засвідчений документами;</p>
Вибір партнерів	<p>Сорорат- Вдовець вдруге одружується на молодшій сестрі покійної дружини</p> <p>Кузенний- Між двоюрідними родичами</p> <p>Морганатичний- Між партнерами різного статусу</p> <p>Ендогамія- Партнер вибирається тільки з представників своєї групи</p> <p>Певірат- Удова вибирає партнера серед братів свого чоловіка</p> <p>Екзогамія- Партнер вибирається тільки поза спорідненою групою</p>
За якістю сімейних взаємин	<p>Благополучні сім'ї</p> <p>Неблагополучні сім'ї (сім'ї зі стійкими конфліктами у взаємовідносинах між подружжям, батьками та дітьми; сім'ї з алко- чи наркозалежними членами; сім'ї з низьким</p>

	морально-культурним рівнем батьків; сім'ї з насильством щодо членів родини; сім'ї, де є засуджені чи ув'язнені; сім'ї, де є серйозні помилки і прорахунки у вихованні дітей)
Чисельність шлюбної групи	Моногамія- Чоловік із жінкою Бігамія- Чоловік з двома жінками або жінка з двома чоловіками Полігамія- Більше одного нареченого (нареченої) Полігінія- Багато жінок Сероратна полігінія- Декілька жінок, що є сестрами Поліандрія- Багато чоловіків Братська поліандрія- Декілька чоловіків, що є братами Груповий- Декілька чоловіків з декількома жінками
За критерієм влади	Патріархальна – домінує чоловік Матріархальна – домінує жінка Егалітарна – рівні права у чоловіка і жінки
За ступенем негараздів	Конфліктні - в яких виникають суперечності між інтересами, потребами, бажаннями членів сім'ї. Кризові - де потреби та інтереси стикаються особливо різко, оскільки стосуються найважливіших сфер життєдіяльності сім'ї. Проблемні - що потребують допомоги в конструктивному розв'язанні конфліктів.
За виховним потенціалом	Виховально-сильні, тобто зі сприятливою моральною атмосферою сім'ї; Виховально-стійкі, де створюються загалом сприятливі можливості для виховання, а труднощі, що виникають у сім'ї, і недоліки усуваються за допомогою інших соціальних інститутів, насамперед школи; Виховально-нестійкі, для яких характерна неправильна виховна позиція батьків (наприклад, надмірна опіка) привідно високому загальному виховному потенціалу сім'ї; Виховально-слабкі зі втратою контакту з дітьми і контролю над ними, коли батьки з різних причин

	(через поганий стан здоров'я, перевантаженість роботою, низький рівень освіти та психолого-педагогічної компетентності) не здатні правильно виховувати дітей, поступившись у своєму впливі групі однолітків.
--	--

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю

Цей Закон визначає організаційні і правові засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

Розділ I . ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:

менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю - управління системою соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, спрямоване на реалізацію її завдань та пошук оптимальних шляхів їх вирішення;

оцінка потреб - процес збору, узагальнення та аналізу соціальними працівниками інформації щодо стану та життєвих обставин об'єкта соціальних послуг з метою визначення видів та обсягів послуг, їх впливу на процес подолання складних життєвих обставин;

соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю - діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, а також фахівців з соціальної роботи та волонтерів, яка спрямована на соціальну підтримку сімей, дітей та молоді, забезпечення їхніх прав і свобод, поліпшення якості життєдіяльності, задоволення інтересів та потреб;

соціальне інспектування - система заходів, спрямованих на виявлення, здійснення аналізу, нагляду за умовами життєдіяльності сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, моральним, фізичним і психічним станом дітей та молоді, цінку їх потреб, контроль за дотриманням державних стандартів і нормативів у сфері соціальної роботи;

соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді - система соціальних заходів, спрямованих на сприяння, підтримку і надання послуг сім'ям, дітям та молоді з метою подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності;

соціальна профілактика - вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на

життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливута поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді;

соціальна реабілітація - вид соціальної роботи, спрямованої на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу сімей, дітей та молоді;

соціальний супровід - вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу;

супервізія - вид діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спрямований на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці;

фахівець із соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю - особа, яка має спеціальну освіту відповідно до вимог центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, і здійснює соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю.

Стаття 2. Законодавство України про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю

Законодавство України про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю ґрунтується на Конституції України ([254к/96-ВР](#)) і складається з цього Закону, Закону України "Про соціальні послуги" ([966-15](#)) та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародних договорів.

Стаття 3. Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

уповноважені органи, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю;

фахівці з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

об'єднання громадян, благодійні, релігійні організації;

юридичні та фізичні особи, які надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді;

волонтери у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

До уповноважених органів належать:

органи виконавчої влади;

органи місцевого самоврядування;

центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізовані формування;

служби у справах дітей.

Стаття 4. Об'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Об'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

сім'ї, діти, молодь;
професійні та інші колективи;
соціальні групи, щодо яких здійснюється соціальна робота.

Стаття 5. Основні принципи здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю ґрунтується на загальновизнаних гуманістичних, демократичних та правових засадах.

Основними принципами здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

- додержання і захист прав людини;
- адресність та індивідуальний підхід;
- доступність та відкритість;
- добровільність вибору в отриманні чи відмові від отримання соціальних послуг;
- гуманність;
- комплексність;
- максимальна ефективність використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- законність;
- соціальна справедливість;
- забезпечення конфіденційності суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, дотримання ними стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм.

Стаття 6. Сфери та рівні здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Сферами здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

- громадська;
- економічна;
- освітня;
- виховна;
- культурна;
- оздоровча.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю, державне управління та контроль у цій сфері здійснюються на місцевому, регіональному, державному рівнях.

Розділ II. ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Стаття 7. Основні напрями державної політики у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Основними напрямками державної політики у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

визначення правових засад соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

розроблення та реалізація загальнодержавних, регіональних програм соціальної підтримки сімей, дітей та молоді, соціального становлення молоді та інших програм стосовно сімей, дітей та молоді;

організація та здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, надання їм соціальних послуг;

здійснення менеджменту у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю;

забезпечення дотримання мінімальних соціальних стандартів здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

створення сприятливих умов для функціонування і зміцнення сім'ї;

сприяння відповідальному ставленню батьків до створення умов, необхідних для всебічного розвитку та виховання дітей;

розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

утвердження здорового способу життя в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі;

здійснення соціально-профілактичної роботи, реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокості та насильства, постраждали від торгівлі людьми, залучалися до найгірших форм дитячої праці, соціальна підтримка ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їхніх сімей;

інтеграція в суспільство дітей та молоді з функціональними обмеженнями;

сприяння громадським організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проектів у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в порядку, визначеному законодавством;

розвиток та підтримка волонтерського руху у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

здійснення кадрового, науково-методичного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

встановлення та зміцнення зв'язків з соціальними службами за кордоном, інтеграція в міжнародну систему соціальної роботи.

Стаття 8. Соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді

Соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді здійснюється в порядку, визначеному законодавством, шляхом надання комплексу соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді, що передбачає:

надання психологічних послуг з проведення психодіагностики, психологічної корекції, психологічної реабілітації, надання методичних порад;

формування здорового способу життя, збереження здоров'я сімей, дітей та молоді;

інформування з питань працевлаштування та сприяння в цьому;

соціальну адаптацію, соціальний супровід дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

задоволення матеріальних потреб сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, згідно із законодавством;

захист прав та інтересів осіб, посередництво у представництві інтересів сімей, дітей та молоді;

виявлення, підтримка талановитих дітей та молоді;

поширення просвітницьки та культурно-освітніх знань, об'єктивної інформації про види соціальних послуг, формування відповідального ставлення суспільства до соціальних проблем.

Стаття 9. Соціальна профілактика серед сімей, дітей та молоді

Соціальна профілактика в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі передбачає здійснення:

комплексних заходів, спрямованих на запобігання сімейному неблагополуччю, соціальному сирітству, насильству в сім'ї та жорстокому поводженню з дітьми, торгівлі людьми, найгіршим формам дитячої праці;

системного обліку і догляду за дітьми та молоддю, які виявили схильність до асоціальної поведінки;

інформаційно-просвітницької, пропагандистської роботи в сім'ях, серед дітей та молоді за місцем проживання, навчання або роботи, спрямованої на формування в особистості стандартів позитивної поведінки, здорового способу життя.

Стаття 10. Соціальна реабілітація сімей, дітей та молоді

Соціальна реабілітація дітей та молоді передбачає здійснення:

навчально-виховної реабілітації у загальноосвітніх школах-інтернатах для дітей та молоді, які потребують соціальної допомоги; у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах) для дітей та молоді, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку; у загальноосвітніх санаторних школах (школах-інтернатах) для дітей, які потребують тривалого лікування;

соціально-лікувальної та психологічної реабілітації у відповідних закладах охорони здоров'я дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства, а також які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;

фізичної реабілітації дітей та молоді з фізичними, розумовими вадами у спеціалізованих фізкультурно-оздоровчих закладах (клубах, центрах тощо);

медико-соціальної реабілітації дітей, які зловживають алкоголем, наркотиками і які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації;

соціально-освітньої реабілітації в школах соціальної реабілітації та професійних училищах соціальної реабілітації дітей, які скоїли правопорушення;

медико-соціальної, соціально-освітньої, фізичної та психологічної реабілітації дітей, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Соціальна реабілітація передбачає також працевлаштування, надання соціально-медичних, психолого-педагогічних, юридичних, інформаційних та інших видів соціальних послуг дітям, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, та молоді, яка відбувала покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також дітям, звільненим від відбування покарання з випробуванням.

Соціальна реабілітація спрямовується на оптимізацію і коригування ставлення дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, до сім'ї та суспільства, виховання в них навичок до самообслуговування та самостійного проживання.

Стаття 11. Соціальне інспектування у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Соціальне інспектування здійснюється з метою виявлення, обліку, здійснення аналізу та оцінки потреб сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, контролю за умовами життєдіяльності, моральним, психічним і фізичним станом дітей та молоді, забезпеченням захисту їх прав, свобод і законних інтересів, дотриманням державних стандартів і нормативів у сфері соціальної роботи.

Соціальне інспектування здійснюється центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Порядок та умови здійснення соціального інспектування визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей.

За результатами соціального інспектування центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:

за необхідності звертаються до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій усіх форм власності;

порушують перед відповідними органами клопотання про застосування передбачених законодавством санкцій до підприємств, установ та організацій усіх форм власності, громадян, накладення дисциплінарних та адміністративних стягнень на посадових осіб у разі порушення ними законодавства стосовно сімей, дітей та молоді;

повідомляють про випадки вчинення насильства в сім'ї або загрозу його вчинення службу у справах дітей, органи опіки і піклування, уповноважені підрозділи органів Національної поліції.

Стаття 12. Завдання суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Завданнями суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

участь у виконанні загальнодержавних, регіональних та інших програм соціальної підтримки сімей, дітей та молоді;

надання різноманітних соціальних послуг, соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної, матеріальної та інших видів соціальної допомоги, консультування дітей та молоді;

здійснення соціально-профілактичної роботи серед дітей та молоді, реалізація системи заходів щодо запобігання негативним явищам та їх подолання;

розроблення та здійснення реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, морального, психічного і фізичного стану дітей та молоді, пристосування їх до безпечних соціальних та інших умов життєдіяльності, а також надання допомоги сім'ям, дітям та молоді, які потрапили у складні життєві обставини;

впровадження державних соціальних стандартів і нормативів, нових форм, методів проведення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

здійснення міжнародного співробітництва, вивчення і поширення передового міжнародного досвіду з питань соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

здійснення інших повноважень у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю відповідно до законодавства.

Стаття 13. Права та обов'язки суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю мають право:

вносити до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування пропозиції щодо вдосконалення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, брати участь у їх реалізації;

укладати в установленому порядку договори з підприємствами, установами та організаціями, у тому числі іноземними, про виконання ними робіт, що спрямовані на виконання завдань, передбачених статтею 12 цього Закону, та сприяють підвищенню ефективності соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

створювати спеціалізовані формування, займатися благодійництвом у порядку, визначеному законодавством;

одержувати від підприємств, установ та організацій усіх форм власності інформацію з питань соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

проводити на підприємствах, в установах та організаціях соціологічні дослідження з проблем сімей, дітей та молоді;

представляти інтереси сімей, дітей та молоді в їх відносинах з підприємствами, установами, організаціями, а також вживати вичерпних заходів щодо забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю зобов'язані:

сумлінно здійснювати соціальну роботу з сім'ями, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, дітьми та молоддю;

керуватися у своїй діяльності основними принципами здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

поважати гідність громадян;

не допускати негуманних і дискримінаційних дій щодо об'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

зберігати в таємниці інформацію, отриману в процесі виконання своїх обов'язків.

Стаття 14. Права та обов'язки фахівця з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Права та обов'язки фахівця з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей.

Стаття 15. Підстави для зміни або припинення надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді

Підставами для зміни або припинення надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді визнаються:

досягнення дітьми 18 років та молодими громадянами 35 років;

добровільна відмова від отримання відповідного виду соціальних послуг, якщо ця відмова або її наслідки не порушують прав і свобод інших осіб та не становлять загрози життю особи, яка відмовляється від отримання відповідного виду соціальних послуг;

припинення наявності підстав для надання соціальних послуг;

інші обставини, встановлені законом.

Стаття 16. Управління у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Управління у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю здійснюють центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей.

Стаття 17. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю покладається на:

республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські, районні, міські, районні у містах, селищні та сільські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

спеціалізовані формування, що створюються районними, міськими, районними у містах, селищними і сільськими центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді утворюються, реорганізуються і ліквідуються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, належать до сфери їх управління і підпорядковуються відповідно органу виконавчої влади чи виконавчому органу міської, селищної, сільської ради. Штатна чисельність працівників республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді встановлюється згідно з державними соціальними стандартами і нормативами.

Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді затверджує Кабінет Міністрів України.

Діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді фінансується за рахунок коштів, передбачених у місцевих бюджетах за відповідним кодом програмної класифікації видатків, та інших джерел, не заборонених законодавством.

Послуги, що надаються центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, є державними послугами і здійснюються на безоплатній основі.

Стаття 18. Кадрове забезпечення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, підготовка фахівців з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю та підвищення їхньої кваліфікації

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю, надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді здійснюються на професійній основі, що передбачає відповідний рівень професійної компетентності.

Фахівець з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю відповідно до повноважень, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей:

здійснює соціальне інспектування та оцінку потреб;

планує і визначає методи допомоги;

надає соціальні послуги;

забезпечує соціальний супровід, сприяє формуванню знань, вмінь, навичок;

активізує ресурси громади;

бере участь у супервізії;

проводить моніторинг та оцінку якості соціальних послуг.

Соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю здійснюють штатні працівники відповідних закладів, установ, підприємств, служб, залучені спеціалісти та волонтери відповідно до укладених угод.

Підготовку фахівців з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю різних освітньо-кваліфікаційних рівнів здійснюють навчальні заклади, які мають відповідну ліцензію, видану центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти і науки.

Підвищення кваліфікації фахівців з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю здійснюють навчальні заклади післядипломної освіти, які мають відповідну ліцензію, видану центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти і науки.

Фахівці з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю проходять підвищення кваліфікації згідно з вимогами законодавства, але не рідше одного разу на три роки.

Атестація фахівців з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю проводиться відповідно до законодавства, але не рідше одного разу на три роки.

Стаття 19. Джерела та порядок фінансування суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю утримуються за рахунок коштів, передбачених у державному та місцевих бюджетах, коштів благодійної допомоги (пожертвувань) та інших джерел у порядку, встановленому законодавством.

Розділ III. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Стаття 20. Відповідальність за порушення законодавства у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Особи, винні у: порушенні принципів здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

невиконанні фахівцями з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю своїх обов'язків;

порушенні порядку здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

недотриманні мінімальних соціальних стандартів і нормативів здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

порушенні суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю інших вимог законодавства у сфері соціальної роботи, -

несуть відповідальність відповідно до закону.

Стаття 21. Порядок розгляду спорів, що виникають у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Спори, що виникають у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, розглядаються відповідно до законів України.

Розділ IV. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Стаття 22. Міжнародне співробітництво у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, місцеві державні адміністрації, сільські, селищні, міські ради мають право укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з соціальними службами, науковими та освітніми установами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства України.

Держава підтримує та стимулює співпрацю, яка сприяє розвитку соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

Розділ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк:
 - подати до Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність з цим Законом;
 - розробити і затвердити мінімальні стандарти щодо здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю;
 - привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом.

Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ, 21 червня 2001 року N 2558-III

Етичні принципи соціальної роботи із сім'ями

Принцип	Пояснення
Партнерство	Налагодження партнерських зв'язків із сім'ями, місцевими спільнотами та конкретними особами для вирішення соціальних проблем
Увага	Уважне ставлення до клієнтів, вислуховувати дітей, членів сімей та окремі групи людей і робити все для того, щоб їх почули представники влади та громадськості
Представництво інтересів	Захищати й представляти інтереси найбільш незахищених громадян та груп перед органами влади й громадськістю. Захищати інтереси дітей та їхні права
Визнання рівності	Звертати увагу на проблему нерівності і дискримінації, якої можуть зазнавати люди через свій вік, стать, національність, рівень заможності, сексуальну орієнтацію, інвалідність тощо, і намагатись, наскільки це можливо, подолати дискримінацію, від якої страждає клієнт
Визнання відмінностей	Визнавати різницю в статі, расовій приналежності, релігійних переконаннях, здібностях, культурі, матеріальному становищі, сексуальній орієнтації, віці - усе те, що впливає на наше сприйняття один одного.
Захист громадянських прав	Розглядати захищеність та задоволення потреб дитини як її невід'ємні громадянські права, і для забезпечення цих прав представляти інтереси дітей перед відповідними органами влади, а також співпрацювати з відповідними інстанціями у випадку порушення прав дітей
Співпраця	Співпрацювати з іншими організаціями (державними і громадськими) для створення міжвідомчої мережі, яка б забезпечувала найефективніші послуги для сімей

Підтримка	Надавати практичну й психологічну підтримку сім'ям, які цього потребують
Обов'язки	Забезпечувати клієнтам найоптимальніші послуги й відповідально реагувати на їхнє прохання про допомогу, розглядаючи це як професійний обов'язок перед клієнтами та громадянами, з податків яких утримують державні соціальні служби
Професійна чесність	Бути чесним і звітувати перед керівництвом про всі свої дії та контакти з клієнтами, іншими спеціалістами й представниками громадськості. Розуміти свої професійні межі та пояснювати їх клієнтам

Навчально-методичні видання

Бичук Ірина Олександрівна
Сокол Марія Василівна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ

Друкується в авторській редакції